

1. RĂUL SAMARITEAN

Una dintre cele mai frecvente imagini ale zilelor noastre este cea a unei persoane care, rătăcită fiind în plină stradă, strigă după ajutor, în mijlocul unui oraș depersonalizat, unde nimeni nu-i ia în seamă țipetele, iar trecătorii își văd de drumul lor fără a-i arunca vreo privire. Această apatie vizibilă a fost și este folosită ca dovadă manifestă a alienării și lipsei de implicare, un efect al dezumanizării individului de către vastul oraș contemporan.

Nu începe îndoială, incidente triste ca cel de mai sus au fost și sunt reale. Un exemplu celebru este cel al unei femei, Kitty Genovesi, ucisă cu lovituri de cuțit în cartierul Queens din New York pe când se întorcea acasă de la serviciu, la ora trei dimineața. Au fost de față treizeci și opt de martori, care nu numai că au observat, dar au stat și *s-au uitat*, urmărind comiterea crimei din spatele ferestrelor închise ale apartamentelor lor, fără ca vreunul dintre ei să încerce să intervină. Unul singur a luat modesta inițiativă de a alerta poliția și asta după ce s-a consultat telefonic cu un prieten din celălalt capăt al orașului.

Când acest incident înspăimântător a apărut descris pe larg, în toată presa, începând cu prima pagină a ziarului *New York Times*, el a stârnit reacții violente din partea cititorilor, dintre care unii au scris redacției solicitând publicarea numelor acestor martori, astfel ca ei să fie expuși oprobiului general, așa cum meritau. Diferiți psihiatri au căutat să explice această atitudine apatică. Încă și mai interesant decât aceste explicații a fost faptul că nu s-au găsit două care să semene între ele. Dr. George Serban susținea că „Atmosfera New York-ului e plină de nedreptate. Ai senzația că ți se poate întâmpla ceva rău dacă te amesteci și că orice ai face, tot tu ieși prost.” Dr. Ralph S. Banay a sugerat că apatia celor din jur s-a datorat unei confuzii între fantezie și realitate, confuzie generată de nesfârșitul șir de imagini violente de pe ecranul televizorului: „Subestimăm cu toții gravitatea efectului pe care acumularea acestor imagini îl produce asupra creierului [...]; oamenii erau asurziți, paralizați, hipnotizați și excitați la culme. Fascinați de dramă, de acțiune, și totuși nu pe deplin siguri că ceea ce vedeau că se petrece era un fapt real.” Poate că unii din ei se așteptau să-l vadă pe Kojak materializându-se și rezolvând problema!

Tot în New York, dar în Bronx de data aceasta, o tânără telefonistă de optsprezece ani a fost violată și bătută chiar în încăperea în care lucra și unde era singură. Fata a putut să fugă în stradă, goală și plină de sânge, țipând după ajutor. S-au adunat în jurul ei aproximativ patruzeci de persoane, ziua în amiaza mare, și au rămas pe loc uitându-se la violator cum încerca să-și tragă victima înapoi, pe scări. Nici măcar unul dintre acești spectatori nu a făcut un singur gest să-i vină fetei în ajutor, în ciuda strigătelor ei. În cele din urmă, au salvat-o doi polițiști care, din întâmplare, se aflau prin preajmă.

A mai existat apoi și cazul lui Andrew Mormille, un băiat de șaptesprezece ani, care a fost înjunghiat în stomac pe când se întorcea acasă cu trenul, în Manhattan. Deși agresorii au părăsit compartimentul imediat, nici una dintre celelalte unsprezece persoane aflate acolo nu a încercat să-l ajute pe tânărul ce și-a pierdut astfel tot sângele. S-a făcut și un film, *Incidental*, inspirat de această crimă.

EXPERIMENT-TIP: DISPERSAREA RESPONSABILITĂȚII

John Darley¹ și Bibb Latané² de la Universitatea din New York au fost extrem de intrigati de cazul Kitty Genovese. A fost oare apatia martorilor chiar ceea ce părea? Ei au arătat că deși ar fi normal să se presupună că șansele ca victima să primească ajutor ar trebui să fie proporționale cu numărul celor care asistă la incident, în cazul Genovese s-a dovedit că lucrurile s-au petrecut într-un mod tragic de diferit. Cum, cu atâția martori la crimă, nimeni nu a sărit în ajutorul fetei?

Darley și Latané au susținut că, paradoxal, o victimă poate avea mai mare „noroc“ dacă agresiunea are loc în prezența unui singur martor decât a mai multora. Într-o atare situație, responsabilitatea ajutorării ei cade, întregă, numai asupra unei singure persoane, nedivizându-se. Cu alte cuvinte, atunci când la un delict sau la un accident asistă un public numeros, răspunderea unei intervenții este dispersată. Fiecărui individ îi revine o anumită doză de vinovăție, nici unul nemaiavând a suporta greutatea ei întregă.

Darley și Latané și-au verificat ideile printr-o serie de experimente în cursul cărora au urmărit să descopere cu ce fel de probleme personale se confruntă studenții aflați sub tensiunea vieții din mediul urban. Pentru a evita să-i pună în situația jenantă de a vorbi despre aceste probleme personale cu niște oameni necunoscuți, studenților li s-a permis să-și păstreze anonimatul și să fie plasați în încăperi separate. Experimentatorii le-au spus că nu vor asculta discuțiile, pentru că prezența unui străin i-ar inhiba. Comunicarea s-a făcut prin microfoane, fiecare din subiecți auzindu-i pe ceilalți în căști. Li s-a mai sugerat că la aceste discuții mai participau, după caz, una, două, trei sau șase persoane. În realitate, nu se discuta decât cu câte un singur subiect, intervențiile „celorlalți“ fiind imprimate dinainte pe bandă magnetică.

Viitoarea „victimă“ era cea care lua cuvântul prima, declarând că i se părea dificil să se adapteze la viața din New York și la programul de studii de la universitate. Pe un ton oarecum stânjenit, subiectul continua, mărturisind că era predispus la mici crize de epilepsie, mai ales în stare de surmenaj și când avea emoții înainte examene. Toți ceilalți „subiecți“ au vorbit, la rândul lor, după care primul a revenit, cu o voce care devenise stridentă și în mod întrucâtva incoerent, după cum urmează: „Ă-eu-ă-ă-eu-ă am-ă-ă așa niște ă-crize și acum-ă aș avea nevoie de ă-ă-ajutor dacă-ă cineva ar vrea să-ă mă ajute (clănțanit de dinți)... eu cred că mor-ă-ă eu-vai-ă mor ajutor-criza-ă-ă (clănțanit de dinți și liniște).“

Cercetătorii voiau să vadă dacă subiecții care ascultau în căști toată discuția vor ieși, fiecare din camera unde se afla, ca să vină în ajutorul aceluia dintre ei care, după toate aparențele, avea un atac de epilepsie. Toți acei studenți cărora li se spusese că sunt singuri în respectiva discuție și-au părăsit locurile și au dat alarma, încercând să-și ajute colegul. Pe de altă parte, dintre cei cărora li se dăduse impresia că participă la o discuție de grup și că mai erau și alții care îl auziseră pe băiatul epileptic, numai 62 la sută au reacționat în sensul de mai sus. Cum auziseră toți ceea ce se întâmpla, răspunderea se dispersase, divizându-se între ei.

Bineînțeles că, din punctul de vedere al victimei, problema rămâne una strict teoretică. Pentru ea, puțin contează cine o ajută, atâta timp cât este cineva care s-o facă. Din acest punct de vedere, chestiunea cea mai importantă este dacă șansele ei de a fi ajutată cresc atunci când sunt prezenți, să zicem, cinci martori, față de situația când nu este decât unul singur. După studiul psihologilor Darley și Latané, șansele „victimei“ de a primi ajutor în timp de patruzeci și cinci de secunde de la declanșarea crizei au fost de 50 la sută dacă

exista un singur martor, dar zero la sută dacă existau cinci. Cu alte cuvinte, intervenția salvatoare promptă este probabilă numai atunci când nu este decât un singur martor.

O altă observație interesantă făcută de Darley și Latané vizează aspectul că participanții la experiment erau conștienți de factorii ce determinau hotărârea lor de a interveni sau nu, după recepționarea cererii de ajutor. Subiecții care credeau că la discuție luau parte alți patru colegi și care declarau că își dăduseră seama că unul din ei avea o criză, în momentul declanșării ei au afirmat că faptul nu le influențase cu nimic comportamentul propriu.

Darley și Latané au analizat și reacțiile participanților care nu s-au implicat în ajutorarea tânărului epileptic. Spre deosebire de imaginea stereotipă a acestor subiecți, ei nu erau cătuși de puțin „apatici”. Majoritatea i-a cerut psihologului experimentator vești despre starea sănătății bolnavului și despre ce ajutor i s-a acordat. Mulți dintre ei dădeau semne de nervozitate și emoție (le tremurau mâinile, iar palmele le erau umede de transpirație) și pareau sensibil mai tulburați decât cei care acționaseră imediat. De fapt, ei nu decisese să nu intervină, ci rămăseseră într-o stare jenantă de nehotărâre.

ÎI IMITĂM PE CEILALTI

Desigur că numărul martorilor nu reprezintă în nici un caz unicul factor care să determine acordarea sau neacordarea de ajutor victimei. După cum au evidențiat Latané și Darley, există mai multe etape în reacția omului în fața unei situații de această natură. Procesul de interpretare este de o importanță vitală, întrucât multe asemenea împrejurări sunt destul de neclare: omul care zace lângă rigolă poate să fi suferit un atac de cord sau să fie pur și simplu beat. În funcție de interpretarea pe care o dă datelor furnizate de realitate, trecătorul trebuie să decidă ce răspundere îi revine, ce fel de ajutor poate acorda și dacă îl acordă sau nu. Apoi trebuie să acționeze în conformitate cu decizia adoptată.

Latané și Darley au avut dreptate să susțină că procesul de interpretare are o însemnătate deosebită. Adevăratele situații desperate sunt destul de rare și cei mai mulți dintre noi nu dispunem de priceperea necesară pentru a le identifica și a interveni în mod corespunzător. Și cum ne formăm o părere despre ceea ce se întâmplă? De obicei, din informațiile furnizate de cei din jur. Pe ei îi imităm. Dacă ni se par îngrijorați, înseamnă că e ceva grav. Dacă sunt calmi și netulburați, înseamnă că putem să ne vedem liniștiți de treburile noastre, ignorând restul.

În scopul de a demonstra influența factorilor sociali, Latané și Darley au întreprins un experiment simplu, în cursul căruia două fete au început să joace frisbee în sala de așteptare a Gării centrale din New York. Când discul era aruncat către o altă persoană, aceasta fie că se lăsa antrenată și participa cu entuziasm, fie refuza să participe, acuzându-le pe fete că sunt prea copilăroase, că același joc poate deveni periculos și le arunca discul înapoi. Dacă aceasta a treia persoană participă la experiment reacționa în mod negativ, nimeni dintre cei aflați de față în sala de așteptare nu mai intra în joc, retrimițând discul mai departe; dar dacă a treia persoană se alătura primelor două, la fel procedau și 86 la sută dintre cei prezenți. Astrei, în această a doua situație, oamenii veneau de la celălalt capăt al sălii ca să joace și ei, iar marea problemă a fetelor era acum aceea de a pune capăt distracției.

* Frisbee este un disc din material plastic (și, în același timp, numele jocului), pe care jucătorii și-l aruncă unii altora. (n. trad.)

Importanța influenței sociale asupra individului aflat în situația de a interveni într-un incident la care asistă a fost demonstrată și în experimentul realizat de către John Darley și colaboratorii săi, de data aceasta, la Universitatea Princeton. Participanților li s-a cerut să facă niște desene și au fost plasați fie singuri în câte o cameră, fie câte doi. Când erau doi, erau așezați fie față în față, fie spate la spate. În timp ce erau ocupați cu desenele, într-o încăpere alăturată, un muncitor împingea niște obiecte grele care la un anumit moment, au căzut pe podea cu un zgomot răsunător. Zgomotul a fost urmat imediat de un țipăt „Vai, piciorul meu!”, apoi de o serie de gemete puternice. Nouăzeci la sută din participanții care erau singuri, fiecare în câte o cameră, au sărit în ajutorul omului; optzeci la sută din cei așezați față în față au acționat la fel, dar numai douăzeci la sută din cei plasați spate în spate.

De ce o astfel de diferență enormă între perechile puse față în față și cele puse spate în spate? De ce faptul că oamenii nu se puteau vedea unii pe ceilalți a avut o asemenea influență asupra reacției lor? Răspunsul este că interpretarea dată acestui element ambiguu care e zgomotul căderii unui obiect depinde în mare măsură de reacțiile celor din jur. În poziționarea față în față a subiecților, fiecare din ei îl vedea pe celălalt și reacția sa la sunetul neașteptat, astfel că unul alimenta tendința celuilalt de a considera că se petrece ceva realmente grav. Practic, toți cei așezați față în față au declarat că zgomotul i-a făcut să creadă că se întâmplase un accident dar numai jumătate din cei plasați spate în spate au decodificat semnalul în același mod. Astfel, comportamentul celor din jur are o importanță crucială și, prin urmare, diverse posibile efecte. Au existat numeroase cazuri de panică colectivă, uneori cu consecințe dezastruoase. Un exemplu în acest sens este crăhul bancar din octombrie 1987. Pe de altă parte, dacă unii membri ai unui grup, prin comportamentul lor pasiv și indiferent, indică faptul că nu s-a petrecut nimic grav, reacția restului grupului poate fi și ea inhibată.

Efectul negativ al influenței sociale a fost studiat de către Latané și Darley în cursul unui alt experiment; aici participanții trebuiau să se confrunte cu o situație ambiguă și potențialmente periculoasă (fumul introdus în cameră printr-un orificiu de ventilație). Ei erau fie singuri, fie cu alți doi subiecți sau cu doi colaboratori ai psihologilor, care fuseseră instruiți să se uite o clipă la fum, să ridice din umeri și apoi să-l ignore cu desăvârșire. Șaptezeci și cinci la sută dintre participanții lăsați singuri au ieșit din camerele respective ca să anunțe un eventual incendiu, dar numai zece la sută din cei aflați în preajma colaboratorilor care o făceau pe indiferenții au procedat la fel. După cum spunea cu mulți ani în urmă Tom Lehrer, actor și profesor la Harvard, oamenii preferă să moară decât să se facă de râs! În mod clar, atitudinea impasibilă a acestor persoane a inhibat reacțiile subiecților care, după nu aveau alături un asemenea element modificator, își alinau unul celuilalt teama.

JOCUL NUMERELOR

Pe scurt, uneori se poate dovedi riscant să luăm drept infailibil vechiul dicton după care **UNDE-S DOI PUTEREA CREȘTE**. Dacă la un incident de felul celor relatate mai sus asistă mai multe persoane, ele se vor simți mai puțin îndemnate să acționeze în mod pozitiv decât dacă asistența e formată dintr-un singur individ. Aceasta pentru că fiecare are impresia că nu lui sau ei îi revine răspunderea de a interveni, sau pentru că atitudinea pasivă și calmă a celorlalți indică absența unei urgențe reale. Refuzul asumării răspunderii sau dispersarea ei, în cazul când avem de-a face cu o mulțime, pare să fie un fenomen mai frecvent în rândul

femeilor decât al bărbaților, probabil pentru că, printr-o tradiție culturală veche, femeile lasă în seama bărbaților inițiativa, în situațiile de criză.

Bibb Latané și colaboratorii săi au cerut unor subiecți să bată din palme sau să țipe cât puteau de tare, fie câte unul, fie în grupuri de diverse dimensiuni, și au constatat că sunetul unei duzini de palme lovindu-se nu era mai puternic decât cel produs numai de două. La fel și cu țipetele. Concluzia cercetătorilor a fost că experiența dovedea același lucru ca și în cazul grupurilor de trecători adunați pe stradă: condiționarea socială generează dispersarea responsabilității.

Să existe, oare, împrejurări când prezența mai multora mai degrabă ajută decât strică, mai degrabă stimulează decât inhibă? Să fie oare cineva doritor să câștige aprobarea celor din jur și această dorință să-l determine să intervină în ajutorul unei victime? Tocmai pentru a examina acest aspect, s-a procedat la un experiment, în care participanților li s-a sugerat că patru dintre ei trebuiau să le urmărească reacțiile sau că rămăneau ne-supravegheați de nimeni. Au auzit apoi că avea loc o ceartă violentă între un membru al grupului de subiecți și un necunoscut – incidentul s-a sfârșit prin fuga necunoscutului ce luase cu el casetofonul celui alt. Dintre cei care credeau că nu se află sub observația psihologilor, treizeci și nouă la sută au sărit în ajutorul păgubașului, în timp ce, dintre cei ce se considerau monitorizați, au vrut să intervină saptezeci și patru la sută. Astfel, prezența altor persoane se poate dovedi și benefică, și malefică, stimulative sau inhibitivă. Ulterior, mulți dintre subiecții participanți care se crezuseră observați au pretins că tocmai acest fapt i-a făcut să ezite și i-a inhibat, ceea ce arată că există o oarecare diferență între comportamentul concret și conștientizarea lui.

Prezența altor persoane poate, așadar, să și stimuleze inițiativa oamenilor de a-și da ajutor unii altora în cazuri urgente. O dovadă în acest sens este adusă și de Leonard Bickman. El a creat o situație experimentală în cursul căreia subiecții auzeau întâi un corp de bibliotecă prăbușindu-se peste unul din ei și apoi un țipăt. Atunci când un colaborator al cercetătorilor, aflat de față, interpreta zgomotul și strigătul ca pe o situație urgentă, ca pe un accident, subiectul se arăta dispus să dea o mână de ajutor cu mult mai repede decât în cazul când respectivul colaborator sugera că, de fapt, nu se întâmplase nimic grav. Conform așteptărilor, interpretarea acestui colaborator a exercitat o mare influență asupra comportamentului subiecților întrucât ea a modificat tocmai demersul lor interpretativ: nouăzeci și trei la sută dintre aceștia, auzind psihologul spunând că avusese loc un accident, s-au gândit că victima fusese rănită, în timp ce din acei subiecți cărora li se sugerase că nu era nimic grav, numai cincizeci și patru la sută și-au pus problema rănilor victimei.

VICTIMA – CINE PRIMEȘTE AJUTOR

Majorității persoanelor cu gândire deschisă și lipsită de elemente discriminatorii le-ar plăcea să creadă că, într-o situație dificilă, oamenii ar sări în ajutorul victimei, indiferent cine ar fi aceasta. Dovezile demonstrează însă că binefăcătorii celor aflați în necaz sunt destul de selectivi când e vorba să intervină. În cazul Kitty Genovese, un motiv serios al nonintervenției a fost ideea onora dintre martori că ceea ce vedeau nu era decât o ceartă între îndrăgostiți, situație în care, din instinct, oamenii refuză să se amestece. Aprofundând acest aspect al problemei, Lance Shotland și Margaret Straw de la Penn State University* au înscenat o ceartă violentă, cu lovituri, între un bărbat și o femeie, în fața sau auzul

* Universitatea statului Pennsylvania (n. trad.)

subiecților experimentului. Femeia a început să țipe și să repete „Pleacă de aici!“. Pentru a preciza, în folosul subiecților, „relația“ ei cu bărbatul respectiv, femeia spunea fie „Nu te cunosc, domnule!“, fie „Nu știu de ce m-am măritat cu tine!“.

Impulsul de a interveni în dispută a fost afectat în mod copleșitor de informația astfel introdusă, după care cei doi erau de fapt soț și soție: șaiszeci și cinci la sută dintre martorii-subiecți au intervenit când îi considerau străini, dar numai nouăsprezece la sută au procedat în acest fel în condițiile în care îi știau căsătoriți. Martorii au crezut că asistă la o ceartă adevărată și treizeci la sută dintre subiecții de sex feminin s-au temut destul de tare încât să se gândească la propria lor siguranță și să închidă ușa camerei, să stingă lumina și să mai întoarcă o dată cheia în broască!

Probabil că există mai multe motive pentru care au fost mai puțin numeroși cei dispuși să vină în ajutorul unui cuplu căsătorit. În primul rând, s-au gândit la jena femeii măritate, aflată în situația de a fi ajutată de un străin. O femeie singură s-ar jena mai puțin în aceste împrejurări. În al doilea rând, martorii-subiecți au presupus că o femeie atacată de un necunoscut are mai multă nevoie de ajutor decât una agresată de către propriul ei soț. Și, în sfârșit, s-au gândit că acest agresor i-ar putea lovi și pe ei dacă femeia era cu adevărat soția lui.

Dintr-o statistică publicată la Washington de către Administrația organelor de ordine publică a reieșit că 60 la sută dintre cazurile de atac au ca obiect persoane total necunoscute. Când însă Shotland și Straw au prezentat imagini filmate ale unei asemenea scene violente între un bărbat și o femeie, numai o singură persoană din treizeci și-a dat seama că era vorba de doi străini, nu de un cuplu căsătorit. Majoritatea zdrobitoare a presupus că există o anumită relație între cei doi protagoniști ai „scenei“. În mod destul de interesant, când ziarele publică interviuri cu martori reali ai unor scene violente reale, aceștia declară de obicei că avuseseră impresia unei dispute între soți și că bărbații își mai iau la bătaie preaiubitele neveste. Pe scurt, actele de agresiune au mai puține șanse de a fi oprite în orașele mari decât în cele mici. În comunitățile foarte populate este mai greu și mai improbabil să se știe care sunt relațiile între două persoane și, de aceea, riscul ca ele să fie interpretate în mod eronat crește.]

Un alt motiv pentru care oamenilor nu le vine ușor să se amestece într-o ceartă presupus maritală este că, pe drept sau pe nedrept, ei își închipuie că și femeia poartă o anumită parte de vină. În general, nutrim o mai mare simpatie pentru victimele pe care le considerăm ireproșabile decât față de cele care par să capete ceea ce „merită“. Într-un bar, dacă vreun bețiv, care se laudă că e mare și tare, e făcut grămadă cu un pumn, toată lumea îl va lăsa să zacă acolo unde a căzut.

Irving Piliavin și colaboratorii săi au cercetat acest fenomen înscenând un număr de asemenea dispute în metrourile din New York. „Victima“, un bărbat, apărea mergând împleticit și clătănându-se, apoi prăbușindu-se cu fața în sus. Într-una din variantele scenariului, omul avea un baston negru și părea complet treaz, în alta, mirosea puternic a alcool și ținea în mână o sticlă de băutură ambalată într-o pungă de hârtie. Atunci când „era beat“, primea mai puțin ajutor decât când „era bolnav“, probabil pentru că bețivii sunt considerați răspunzători pentru halul în care se află dar și din cauză că „riscul“ este mai mare dacă încerci să ajuți un bețivan care miroase urât, care în stare să-ți vomite în poală sau să devină agresiv. Totuși, după ce se găsește vreun asemenea Bun Samaritean înzestrat cu curaj, apar imediat și alții, indiferent dacă omul căzut la pământ este bolnav sau băut.

Într-o situație de urgență, martorii trebuie să acționeze rapid și fără să se poată baza pe prea multe indicii certe. Cu toate acestea, unul este evident din prima clipă: rasa victimei.

COLETA
FIGURATA
SI
SI

Ni se pare înțelept să presupunem că acest lucru are importanța sa în decizia privitorilor de a se implica sau de a se preface că nu văd ce se întâmplă. Samuel Gaertner, de la Universitatea Statului Delaware, a lansat o teorie interesantă, conform căreia majoritatea americanilor albi ar prefera să considere că nu sunt ei oamenii aceia care să refuze să dea ajutor atunci când aud strigătele desperate ale unei victime de rasă neagră, cu condiția ca răspunderea acestei intervenții să cadă cu claritate asupra lor. Totuși, susține psihologul, dacă li se dă ocazia să-și conștientizeze prejudecata rasială, aceasta tot va acționa, însă într-un mod foarte subtil. Gaertner și-a supus ipoteza la proba experimentală aducând în fața unei serii de subiecți de rasă albă și sex feminin, o fată, într-o variantă a scenariului, albă, iar în cealaltă variantă, neagră, peste fată trebuia să cadă un întreg esafodaj de scaune, iar fată trebuia să tipe. Martorii erau fie singuri, fie alături de un asistent al psihologului, care păstra mereu o atitudine calmă, impassibilă. Totuși, martorii care au asistat la „accident” singuri au sărit în ajutorul fetei „accidentate”. Rasa căreia îi aparținea ea nu a contat deloc. Dar, dintre cei lângă care se găsea caimul auxiliar al experimentului, 90 la sută au ajutat-o pe victima de rasă albă și doar 30 la sută pe cea de rasă neagră. În a doua variantă, este posibil ca subiecții să-și fi conștientizat prejudecata rasială pe care o aveau împotriva fetei negre spunându-și că nu se întâmplase nimic serios sau că nu lor le revenea responsabilitatea de a interveni. Ca fapt divers, merită menționat că în acest experiment, ca și în altele, oamenii care la o chestionare directă dau răspunsuri complet eliberate de prejudecăți, în practică reacționează la fel de părtinitor ca și cei care recunosc deschis că le au.

Astfel, victima însăși se constituie în element determinant al hotărârii martorilor de a o ajuta. În afară de factorii deja amintiți – rasa, presupusa relație între agresor și victimă, asumarea răspunderii agresiunii de către victima însăși – mai trebuie ținut cont și de un altul: calitatea acesteia de a fi sau nu o persoană înzestrată cu farmec fizic. O victimă atrăgătoare va găsi mai lesne salvatori decât una cu negi pe față (vezi și capitoul următor). De ce au oare importanța aceste caracteristici ale victimei? După părerea unora, pentru că martorii ocazionali ai incidentului iau hotărârea de a interveni punând în balanță „costul” operațiunii de salvare – posibile lovituri încasate, expunerea la agresiunea verbală, situația jenantă comparativ cu al „neintervenției” – sentimente de vinovăție, dezaprobarea altora, dar și cu „răspata” fetei lor bune – aprecierea de sine, laudele din partea victimei și a celorlalți din jur, sau cu cea a neintervenției – posibilitatea de a-și vedea de treburile proprii, nestingherii. În acest delicat proces de echivalare și evaluare a profiturilor și pierderilor, „costurile” sporesc simțitor dacă victima este considerată respingătoare sau lipsită de farmec. În cursul unui alt experiment, s-a constatat că dacă o „victimă” leșină în metrou, este probabil ca ea să nu primească un ajutor atât de prompt și de serios în cazul când din gură îi curge „sânge” (un colorant alimentară roșu), în ciuda faptului clar că se află în real pericol. Aparent, „costul” salvării unei victime înșănăgerate este mai ridicat pentru că martorii au o adânc înrădăcinată repulsie când văd sânge.

Totuși, dintre toți factorii care influențează voința martorilor de a se implica, nici unul nu are o pondere mai mare și un efect mai profund ca ambiguitatea sau claritatea situației. Dacă nevoia disperată de ajutor a victimei apare limpede, atunci considerente ca rasa acesteia, dispersarea responsabilității sau condiționarea socială se fac relativ puțin simțite – aproape toți cei de față intervin rapid și în mod spontan, după cum pot mai bine.

Russell Clark și Larry Word, de la Universitatea statului Florida, au condus un experiment în care subiecții auzeau fie zgomotul căderii unui instalator și tipătul lui de om aflat în agonie, fie numai zgomotul infundat al trupului atingând solul, fără vreun strigăt. În prima

variantă situațională, fiind vorba de un accident clar, fără nici o ambiguitate, toate grupurile de subiecți, în mod individual, câte doi, sau câte cinci s-au repezit, fără excepție, să dea ce ajutor puteau da. Cu alte cuvinte, dispersarea responsabilității nu s-a manifestat absolut deloc. În a doua variantă, neștiindu-se precis dacă era sau nu vorba de un accident grav, doar o treime din subiecți au decis să intervină. În mod tipic, subiecții plasați pe grupe nu au reacționat în nici un fel atunci când situația era ambiguă.

Motivul pentru care ambiguitatea joacă un rol atât de important este că, dacă un martor interpretează un incident ambiguu ca nefiind periculos, atunci stabilirea modalității de acțiune și luarea hotărârii de a-și asuma răspunderea acțiunii pur și simplu nu mai merită făcute. Altfel spus, victima trebuie să fie cât se poate de convingătoare în ceea ce privește starea sa gravă și nevoia presantă de a fi ajutată.

CONCLUZII

Una dintre concluziile esențiale ale diferitelor experimente menționate în acest capitol este că noțiunea de martor pasiv devine extrem de derutantă. În multe împrejurări, aproape toți acești martori au dovedit că ar fi capabili de intervenții energice, neprecupețite, în scopul ajutorării unei persoane aflate în suferință sau în pericol.

Problema interpretării unei situații ca fiind sau nu urgentă și gravă, asemenea problemei soluționării concrete a unei astfel de situații, este dificilă din cauză că multora dintre noi ne lipsește experiența necesară. Să recunoaștem că societatea ne înarmează cu niște reguli de comportament, dar ele sunt adesea contradictorii. „Poartă-te cu ceilalți cum ți-ar plăcea să se poarte și ei cu tine” vine în contradicție flagrantă cu „nu-ți băga nasul în treburile altora”, sau, după cum scrie mai poetic Biblia, „Cel ce trece pe drum și printre ce nu-i al lui se amestecă, e asemeni omului ce câinele și-apucă de urechi.”

Acest trecător, acest martor la ce se întâmplă, nu cunoaște, de obicei, nici victima, nici agresorul și nu are nici timp să facă investigații. El trebuie să reacționeze pe baza unor posibilități, nu a unor certitudini, și nu este de mirare că se orientează în funcție de comportamentul celor din jurul său și de aparența de informații furnizată de victimă. Situația sa dilematică e agravată în plus de propria anxietate, ceea ce îl face mai stângaci și mai ezitant decât ar fi în mod normal.

În realitate, acești trecători merită mai multe laude decât critici, pentru că, în marea lor majoritate, ei se adaptează surprinzător de rapid la circumstanțele complicate, stresante și aflate în plină desfășurare.